

OPONENTSKÝ POSUDEK
na disertační práci Ing. Binh Slavické

Částice v moderní vietnamštině
Particles in modern Vietnamese language

Autorka si za téma své disertační práce zvolila předmět velmi obtížný. Vždyť už sám termín částice, respektive particles v českém a anglickém názvu práce chápou bohemisté a anglisté velmi různě: od nejširšího anglosaského pojetí partikulí, zahrnujícího všechna nesklonná synsémantika, přes českou lingvistickou tradici, považující částice za „zbytkový slovní druh“, který zahrnuje nesklonná synsémantika bez citoslovcí, předložek a spojek, až po tradiční názory, které za částice považují „neohebná slova mluvnického významu, která uvozují samostatnou větu a naznačují její druh (např. *kěž, nechť*).“ (Havránek, 1989, d. I, s. 240). Podle Nekuly (2002, s. 62) české částice nejsou sourodým slovním druhem a spíše jde o souhrn několika svébytných skupin částic (logičtěji by znělo spíše např. „funkčních elementů“ – I. V).

Podobná názorová pestrost se pochopitelně odráží i ve vietnamské a vietnamistické jazykovědě, zejména v širším historickém záběru, jak to autorka přehledně ukazuje v kapitole Výzkum a literatura (s. 10 – 19) a uzavírá: „Částice jsou v příručkách od Vietnamců nazývány různě. Ve shodě s výkladovými slovníky je nazýváme *trợ từ* (doslova: slova pomocná)... (s. 19.). Míru nejistoty v této věci v literatuře panující autorka podtrhuje i tím, že paragraf 3.4. Částice ve vietnamské jazykovědě (s. 47) uvádí řečnickou otázkou vyjádřenou otazníkem ve smyslu: Jaký by měl být odpovídající termín ve vietnamštině? a dochází pak k závěru, že je správné použít termínu *trợ từ*, a to z čistě pragmatického důvodu, „respektování terminologie ve výkladových slovnících, které v tuto chvíli pro nás jsou relevantní“ (s.52), tím spíše že většina současných reprezentativních výkladových slovníků vietnamštiny ke každému heslu, pokud je jednoslovné, důsledně přiřazuje nějaký slovní druh. Slovníky tak vlastně umožňují vytvořit taxativní soupis slov, která jsou vietnamskými lexikografy, potažmo gramatiky, klasifikována jako částice. To byl právě jeden ze základních úkolů, kterého se autorka v této práci podjala (s. 62 – 82), neboť dosavadní práce, vyjma jedné, jež se podle autorky snad ke kompletnímu výčtu blíží (s. 12, pozn. 13), kompletní seznam částic nenabízejí (s. 10).

Další neméně obtížnou stránkou studia částic ve vietnamštině v kontextu české nebo jakékoli jiné vietnamistiky (tj studia vietnamštiny zahraničními autory) je nacházení ekvivalentních významů v jiném jazyce, v případě této práce tedy v češtině. Jak často zdůrazňujeme, jsou vietnamština a čeština vybudovány na téměř protikladných strukturních principech, jimiž jsou na jedné straně krajní izolacnost a na druhé straně vysoká syntetičnost stavby slova. Tato skutečnost nacházení ekvivalentních významů velice znesnadňuje, protože stejné nebo blízké významy jsou často vyjadřovány velmi odlišnými prostředky. Autorka proto střízlivě zdůrazňuje, že jí navrhované překlady do češtiny jsou pouhými návrhy (s. 87).

Důvod, proč si autorka přes všechny obtíže problém částic zvolila za předmět své disertační práce, je vysoce profesionální: jejich porozumění je pro vyučování vietnamštiny nezbytné (s. 8). Autorka jejich význam mj. dokládá citátem staršího francouzského gramatika G. Aubareta: „ Ve spojení s jinými slovy slouží částice k doplnění významu věty a činí ji srozumitelnou. Jejich studium je proto nanejvýš důležité a vede k skutečné znalosti annámského (tj. vietnamského – I.V.) jazyka.“ (s. 51).

Největším přínosem předkládané disertační práce je podle mého názoru sémantická a funkční konfrontace částic tak, jak jsou definovány a dokládány ve slovnících, s doklady jejich užití v klasických dílech moderní literatury 30. a počátku 40. let 20. století. Prostřednictvím této konfrontace četných částic ve slovnících a v literatuře autorka dochází k několika důležitým závěrům: především k tomu, že významové charakteristiky, uváděné ve slovnících, nejsou

zdaleka vyčerpávající a doklady z literatury mají mnohem širší spektrum významů a užití, než je možno vyvodit z definice a z příkladů uvedených ve slovníku (s. 93 aj.); za druhé k tomu, že pro interpretaci významu řady částic je nutno znát širší kontext jejich užití, který slovníky přirozeně neuvádějí, a proto je nejednou problematické jejich význam a konotace interpretovat; autorka proto od interpretace dokladů uvedených ve slovnících prakticky upouští.

Autorka správně upozorňuje i na to, že je důležité přihlížet i ke kulturnímu kontextu vietnamských dokladů (s. 100).

To se ostatně týká i interpretace při hledání možných ekvivalentů v cílovém jazyce. V některých případech je hledání ekvivalentu celkem bezproblémové, jako v příkladu

(62) *Không tin cho lắm.* (HP 2011. s. 225) /ne//věřit//částice//hodně/ = Až tak moc tomu nevěří. (s. 108) – což je podle mého názoru výborný překlad, podobně jako v příkladu

(31) ...và trê tuôi, trê ...như cô ấy. (NCX. s. 58.) /spojka//mladý//věk//mladý//jako//vy//částice/ = a mladá, mladá ... *jako zrovna* vy. (s.99) –Jde rovněž o přesný ekvivalent a navrhl bych pouze jiný slovosled: *zrovna jako* vy.

O jak složitý problém při převodu do jiného jazyka však jde, bych rád ukázal na následující pasáži z předkládané práce, týkající se výše uvedeného příkladu (31) a příkladů:

(32) *Ở xó nhà ấy.* (CP.s. 89.) /předložka lokativu//roh//dům//částice/ = je tamhle v rohu domu

(33) *Ngu như con chó ấy!* (NCX. s. 182.) /blbý, hloupý, pitomý//jako//klasifikátor//pes//částice/ = Jsi blbá jako pes, opravdu!

„Kromě kulturního kontextu existuje jazykový problém v zaměňování částice za něco jiného. Při převodu do češtiny se často stává, že se částice *ÁY* zaměňuje za ukazovací zájmeno *ấy*. Pak výše uvedený příklad (31) by byl přeložen jako [*a mladá, mladá jako ta slečna/paní, resp. ona.*](*cô ấy* = ta slečna/paní, zároveň je osobní zájmeno = ona). Podobně tak, příklad (32) by byl přeložen jako [v rohu toho domu] a příklad (33) pak [*blbá jako ten pes*].“ (s.100)

Toto nebezpečí tu skutečně je. Pak se naskýtá otázka: za jakých objektivně popsatečných podmínek lze takové rozlišení provést? České ekvivalenty nám v tomto případě těžko mohou být vodítkem, když připustíme, že v sociální a dobové situaci, kdy byl pronášen výrok (31), by i v češtině bylo přípustné užít v tomto smyslu zájmeno *ona*, a překlad *blbá jako ten pes* nelze ani v dnešní češtině vyloučit, protože ukazovací zájmeno v hovorové češtině se nemusí vztahovat jen ke konkrétnímu psu, ale k obecnému pojmu, který v českém jazykovém podvědomí funguje jako „přísllovečný pes“.

Pokud jde o příklad (32) je pravda, že vietnamští lingvisté klasifikují slovo *ở* jako předložku/spojku (srv. zde s. 32), ale v tomto případě jde o typickou polysémii mezi významem lexikálním a významem gramatickým, s jakou se setkáváme v polysyntetickém typu, a nemáme žádné vodítko pro to, zda máme překládat významem předložkovým (*v rohu*) nebo slovesným (*být umístěn do rohu*); naopak z autorčina překladu správně vyplývá, že ve větě je sloveso.

Problém překladu je dále komplikován tím, že musíme předpokládat kulturní kontext i v cílovém jazyce. Jak ukážeme na autorčině příkladu (116), může znalost tohoto kontextu být výrazným pomocníkem při realizaci adekvátního překladu (vyjádřeného diametrálně odlišnými frazeologickými a kulturními prostředky):

(88) *Chí Phèo đày hờ, lè bè vừa vừa chừ, tôi không phải là cái kho.* (CP. s. 99) /ChíPhèo//částice//částice//obtěžovat//s mírou//částice/ /já //ne//být//klasifikátor//sklad = To

jste vy, Chí Phèo? Obtěžujte jen s mírou, nejsem sklad. = To jste vy? Jen s mírou, nejsem pokladna/pokladník. = *To jste vy? pozor, nejsem pokladník.*

(Uvedenými třemi kroky autorka vysvětluje svůj myšlenkový pochod od doslovného překladu k překladu v češtině přijatelnějšímu.)

S využitím českého kulturního kontextu, bych navrhoval jako jednu z možností překladu:

To jste vy, Chí Phèo? Ne tak zhurta! Nejsem žádný oslíčku otřes se!

(S odkazem na pohádku bratří Grimmů Stolečku, prostři se, oslíčku, otřes se a obušku, z pytle ven!).

Je velmi záslužné, že se autorka v kontextu své práce nejednou odvolává na relevantní práce českého jazykovědce profesora Skaličky, kterému analýza čínštiny, ale především vietnamštiny dopomohla k zcela novému pojetí polysyntetického typu a k objevu, že právě ve vietnamštině je tento typ hojnou měrou zastoupen. A třebaže (s. 23) konstatuje, že se Skaličkův názor ve vietnamské jazykovědě neuplatnil (řekl bych bohužel zatím neuplatnil), souvisí to nejspíše s tím, že Skaličkovu dílo bohužel dosud zůstává jako celek zahraničnímu čtenáři prakticky nedostupné. (Vasiljev, 2009). O to větší je zásluha Binh Slavické, že existenci Skaličkovu díla v souvislosti s vietnamštinou připomíná.

Jako menší terminologické připomínky bych uvedl, že alternativní odborný název pro předložky zní prepozice (nikoli propozice), dále výraz tendenční proces (s. 23) by bylo vhodné nahradit výrazem tendence.

Vcelku hodnotím práci ing Binh Slavické kladně jako velmi fundované nastolení tohoto důležitého tématu v české vietnamistice, které především napomůže prohloubení a zkvalitnění vyučovací praxe na oboru vietnamistika a k zdůraznění užitečnosti propojení studia vietnamské literatury se studiem gramatické stavby vietnamštiny. Tato práce též otvírá možnosti hlubšího diskurzu na téma částic a jejich funkcí ve vietnamštině, které by bez ní bylo obtížné si představit.

Práce Binh Slavické podle mého názoru splňuje požadavky standardně kladené na disertační práci. Tuto její práci rozhodně doporučuji k obhajobě. Navrhuji klasifikaci „prospěla“.

prom. fil. Ivo Vasiljev, CSc.

V Českých Budějovicích 2. května 2016.

Literatura:

Havránek B. a kol. Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia 1989

Nekula, M.: Částice. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová: Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2002

Vasiljev, I. (2009). The Type of Vietnamese. In: Recherches fonctionnelles et structurales 2009. Ed. Bohumil Vykypěl a Vít Boček. München: Lincom Europa (Travaux linguistiques de Brno, 5), s. 65 – 100.